

should know the factors determining lexical changes in the English language of the XXIst century

Key words: global financial crisis, buzzwords, digitization, internetization, abbreviations.

Стаття надійшла до редакції 26.01.2014 р.

Прийнято до друку 28.03.2014 р.

Рецензент – канд. філол. н., проф. Пінчук Т. С.

УДК [811.161.2:811.161.1:811.111]’42

Ю. В. Орлова

КОНЦЕПТ „ВІК ЛЮДИНИ” ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВОГО МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Дана стаття містить результати дослідження понятійної складової концепту „вік людини” як фрагменту наукової картини світу. Постановка питання зумовлена сучасним підходом у лінгвістичній науці, згідно з яким аналіз понятійної складової концепту передбачає аналіз елементів наукового знання у його структурі на матеріалі енциклопедичних словників та літератури наукового стилю як авторитетних лінгвокультурологічних джерел (Карпенко М. А., Степанов Ю. С.).

Досліджуючи всі багатогранні уявлення про концепт „вік людини” як фрагменту наукової картини світу (далі – НКС), ми взяли за основу компоненти *вікового символізму*, зокрема, *нормативні критерії віку*, *аскриптивні ознаки віку* в теоріях біогенетичної та соціогенетичної спрямованості та *вікові стереотипи*. Ми встановили, що НКС української (далі – укр.), російської (далі – рос.) та англійської (далі – англ.) мов містить наступні універсальні знання про вік людини, що складають структуру даного концепту у НКС: вік (далі – В.) – це: 1. складна *параметрична величина*, що визначає існування людини у часі у термінах вікових періодів, віків життя, кожен з яких має свою назву і хронологічні межі у залежності від гендерних розбіжностей та культурно-національних особливостей (класифікація віку); 2. *характеристика* психічного, сексуального, фізичного, інтелектуального, душевного та соціального станів людини з урахуванням гендерних розбіжностей; 3. *стратифікаційна категорія*, яка диференціює суспільство на вікові класи та групи (вікова класифікація) у залежності від вікового статусу: дитина, підліток, молодь, і визначається змінами біологічних та соціальних функцій, специфікою професійної діяльності та рівнем освіти; 4. *аксіологічна категорія* (кваліфікаційна ознака), яка визначає правила поведінки людини, її права, формальні та неформальні норми життя (далі – н/ф) у

соціумі залежно від вікового статусу і визначає негативні, позитивні та нейтральні вікові стереотипи (еталони).

З н/ф пов'язаний ряд негативних стереотипів (далі – с.) різних вікових періодів, серед яких можна виділити такі: с. „старої діви” (рос. „старая дева”, англ. “old maid (spinster)” – незаміжньої жінки у віці 30 років; – с. „нероби” (рос. „бездельник”, англ. “idler (loafer)”) – чоловіка, що не має кар’єрного росту і не поспішає брати шлюб; с. *старої людини як безстатевої істоти*, що заважає продовжувати нормальні статеві стосунки у похилому віці (рос. *кобель старый*, англ. *dirty old man*); – с. *дитини до 3 років як безстатевої істоти* (укр. *немовля, маля*, англ. *baby* – іменники середнього роду); – с. *вікових норм поведінки людини*: укр. „Поводься як доросла людина!”, рос. „Ведите себя как взрослый человек!”, укр. „Не будь дитиною!”, рос. „Не будь ребёнком!”, „Не строй из себя младенца!”, англ. “Be/act your age!”; – с. *непривабливості людей (зокрема жінок) похилого та старечого віку*, що пояснює занижений відсоток демонстрації на телебаченні представників цієї вікової групи [1, с. 361]; – с. *старих людей як „жертв” суспільства* (англ. *second-class citizens*): збіднілої, малоактивної, незахищеної верстви населення [2, с. 240]. Починаючи з 70-х років в Америці таке ставлення до людей похилого віку призвело до появи ряду суспільних рухів (англ. “gray power”), як-то: *The Gray Panthers organization, the Older Women's League, Senior Action in a Gay Environment, The American Association of Retired Persons та інші* [1, с. 365].

Для формування с. і категоризації явищ об’єктивної дійсності значну роль відіграють *архетипи*. Наприклад, вікова опозиція „старий – молодий” базується на архетипі Мудреця, Старця, Отця, Вчителя, Духа, що пов’язані з прототипами предків людини, що її оберігають [3]. С. пов’язані також з феноменом „*іміджу*”. Найбільш стійкими позитивними та нейтральними віковими стереотипами є такі: *всі діти – чисті душею; підлітки – „важкі”; молоді люди – страждають легковажністю; сорокарічні чоловіки перебувають у кризі; люди похилого віку – консерватори; старі люди – воркотуни* [4]. Ряд негативних ознак дитячого віку складають основу таких понять, як: „*інфантилізм*” (інфантильність) – психофізіологічна незрілість, що в переносному значенні означає прояв наївного підходу у побуті, збереження дитячих рис особистості у дорослої людини, небажання нести відповідальність та приймати зважені рішення, низький рівень правової свідомості; *кідалт* (від англ. *kid* „дитина”, *adult* „дорослий”) – доросла людина (частіше чоловіки старше 30 років), що занадто прив’язана до своїх дитячих та юнацьких захоплень: мультиплікаційні фільми, фентезі, комп’ютерні ігри; *регресія* – прояв дитячих, не адаптивних рис характеру та моделі поведінки для захисту та безпеки у ситуації конфлікту та тривоги; „*Синдром Пітера Пена*” – архетип *puer aeternus* (лат. „вічний хлопчик”) (К. Г. Юнг) – дитина, яка не бажає дорослішати. Для цього архетипу

притаманне небажання дорослої людини брати на себе відповідальність. Цьому архетипу протистоїть архетип *senex* (лат. „вічний старий”).

С. Смирновим була здійснена спроба запропонувати класифікацію віку у залежності від типу мислення, що констатоване на час засвоєння навколишнього світу в різні вікові періоди. Ця класифікація пропонує такі типи В.: 1. тип мислення – понятійне: *В. відкритий* (що це?), *В. найменувань* (як це називається?), *В. предметної діяльності* (що з цим можна робити?); тип мислення – образне: *В. сенсорного досвіду* (яким постає?); тип мислення – символічне: *В. одкровенень* (рос. откровенный) (що за цим приховане?); тип мислення – понятійно-образно-символічне: *В. особистості* (як все між собою пов'язане?) [5].

В аспекті дефініційного аналізу ми встановили ядерні значення лексеми *вік* як елемента НКС і висновуємо таке: вік – первинно темпоральна величина, синонімами якої за даними фахової літератури є „період, час, тривалість, етап, часова характеристика, показник кількості років”. Процес формування поняття вік ґрунтується на спорідненості понять час та простір, основні топологічні властивості яких – *тривалість* (хронологічні межі вікових етапів), *послідовність* (зміна одного вікового періоду іншим), *незворотність* (неминуче наслідування одного вікового періоду іншим від народження до смерті, лінійні уявлення про час), *ритм процесів*, *швидкість зміни станів*, *темпи розвитку* (медичні, психолого-педагогічні вікові ознаки) і *локалізація* (наповнюваність кожного вікового етапу подіями), є ядерними компонентами значення віку людини.

У діахронічному аспекті ключовими поняттями для формування концепту „вік людини” ми визначаємо поняття *міфологічного*, *астрономічного*, *соціального* та *біологічного часу*. Найбільш архаїчні уявлення про вік як міру людського існування пов'язані з універсальним для багатьох етносів світу поняттям „циклічного часу”, що є універсальним для багатьох народів світу і сформувалося у свідомості людини внаслідок онтологічно заданих часових параметрів буття і виникло на базі ритмічності небесних явищ і їх тісного зв'язку з діяльністю людини, зокрема, сільськогосподарськими процесами. У результаті еволюції людської свідомості сформувалося переживання лінійно-циклічного ходу часу як руху вздовж лінії та кругового обертання, що стало прототипом людського життя. Це обумовлюється близькістю образу часу (циклічного і лінійного) і образу життя, однією з основних характеристик якого є часова природа існування людини, що представлена у понятті віку. Відповідно вік є одним із способів виміру часу, що об'єднує дві ознаки часу: тривалість існування та визначеність фази становлення періоду розвитку індивіда.

Часові закономірності вікового процесу у людини зумовлені змінами якісних характеристик процесу. Тому найсуттєвішим є зміст вікових концептів, який втілює в собі всебічну (фізичну, духовну, психічну, соціальну, інтелектуальну і т.д.) характеристику особистості. З

цієї точки зору поняття „віковий процес” (зріст, созрівання, розвиток, старіння), „вікові властивості” (розбіжності), „вікова періодизація”, „вікова стадія” (фаза, етап, період), „стадія розвитку” виступають суміжними поняттями „вік людини”.

У діахронічному аспекті (на матеріалі соціологічних досліджень вікової періодизації різних часів ми з'ясували, що поняття вікових особливостей та вікових меж не абсолютні: межі віку рухливі, мають конкретно-історичний характер і не збігаються у різних соціально-економічних умовах розвитку особистості. В силу змін соціально-економічних умов життя з плином часу ми спостерігаємо тенденцію до появи нових автономних віків життя у періодизації (*дитинство, вік немовля*), соціально-вікових груп (на сьогодні виділяють 7 статусних груп молодих людей за критерієм адаптації до сучасних економічних відносин) [6, с. 319 – 323] та вікових понять („*молоді дорослі*”, „*підліток*”, „*золота молодь*”), а також зміни в змісті понять окремих вікових етапів, як-то: період зрілості, що перетворюється з заключного етапу життя на найтриваліший і достатньо активний репродуктивний період, період старості, що в сучасних західних культурах починає характеризуватися позитивно на противагу ранішнім тенденціям „ейджизму”, як „третій вік” – вік продовження активного суспільного життя (в західних культурах). В рос. культурі цей період позначається поняттям „*злобное начало*”, яке демонструє соціальний с. – перевага суспільної значущості особистості порівняно з біологічним життям людини.

Досліджуючи феномен віку людини у психолого–педагогічному та медичному аспектах, нам вдалося з'ясувати, що вікова періодизація, прийнята у суспільних науках, співпадає у трьох досліджуваних культурах і складається з 12 періодів: В. немовляти, переддошкільне дитинство, дошкільне дитинство, молодший шкільний В., підлітковий В. (отроцтво), старший шкільний (шк.) В., перший період юності, другий період юності, перший період зрілості, другий період зрілості, похилий В., старечий В., довгожитель. Однак найбільш значущими віковими періодами є такі: рік немовляти, дитинство, підлітковий вік, юність, дорослість (зрілість) та старість. Відповідно до проведеного аналізу психологічний прототип віку можна сформулювати таким чином: *вік* – „критерій визначення індивідуального розвитку організму та особистості у залежності від гендерної приналежності”.

Прототипом медичної моделі віку є сукупність анатомо-фізіологічних характеристик. В англ. віковій термінології ми визначаємо ряд спеціальних термінів для позначення *морфологічного віку*, еквіваленти яких не були виявлені в україністиці та русистиці. Це може свідчити про більшу значущість вікових фізіологічних змін протягом формування організму в англ. науці (англ. *pediatric A.* „дитячий В.” у анотаціях до медичних препаратів, *menstrual A.*, *sexual A.*), в той час, коли для укр. та рос. вікової наукової термінології характерною є більш розгалужена психолого-педагогічна класифікація віку. Різниця у

показниках календарного віку є настільки незначними, що не потребують акцентуації.

Аналіз словникових статей енциклопедій та довідників з суспільних наук дав змогу розширити класифікацію типів віку, що виділені Є. І. Головахою та О. О. Кроніком (хронологічний, біологічний, соціальний, психологічний) від чотирьох до восьми, кожен з яких має свою класифікацію підтипів [7]. Розроблена нами типологія віку визначає сфери реалізації концепту „вік людини”, демонструє статус концепту „вік людини” як „неоднорідного поняття” (термін І. М. Любіної) і містить наступні типи віку: *хронологічний В.* (фізичний, „реальний”, паспортний, календарний), *анатомо-фізіологічний В.* (біологічний), *психічний В.* (освітній, психофізіологічний, емоційний В.), *юридичний В.*, *медичний В.*, *соціальний В.*, *ментальний В.* (розумовий, інтелектуальний) та *культурний В.* (за Л. С. Виготським).

Прототип ціннісно-соціальної моделі віку ми визначаємо наступним чином: вік – критерій визначення соціального та культурного розвитку індивіда та критерій надання людині / обмеження людини щодо певних прав та обов’язків, видів діяльності. З цієї позиції вік є кваліфікаційною ознакою (напр., в праві є одним з критеріїв визначення дієздатності (політичної (англ. *political maturity*), громадської і т. д.), суб’єктів кримінального права тощо.

Соціокультурні та правознавчі відомості відображені у формальних та неформальних вікових нормах та стереотипах. При аналізі і зіставленні цих знань у змісті концепту були виявлені нечисленні одміни культурознавчого характеру й встановлено, що правові (за винятком юридичного віку повноліття) і соціальні норми („віковий розклад”) та стереотипи незначно різняться у зв’язку з тотальною глобалізацією способу життя в європейських державах.

Список використаної літератури

1. Schaefer Richard T. Sociology. / T. Schaefer Richard, P. Robert Lamm. – NY. : McGraw-Hill Inc, 1995. – 677 p. **2. Cockerham W. C.** The Global Society [Text] : an Introduction to Sociology / W. C. Cockerham. – NY. : McGraw-Hill Inc., 1995. – 590 p. **3. Салеева Д. А.** Учёт стереотипов как условие повышения эффективности межкультурной коммуникации [Електронний ресурс] / Д. А. Салеева. – Режим доступу : http://www.ksu.ru/fil/knl/win/knl_28.htm. **4. Возрастные** стереотипы женщин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.durov.com/study/referat-278.doc. **5. Смирнов С.** Культурный возраст человека [Електронний ресурс]. / С. Смирнов. – Режим доступу : http://oldippd.ru/bibl/pedagog_razvitie/p.4p003.doc. **6. Бабосов Е. М.** Социология в текстах. Хрестоматия : учеб. пособ. для студ. вузов. / Е. М. Бабосов. – Мн. : ТетраСистемс, 2003. – 352 с. **7. Головаха Е. И.** Психологическое

время личности / Є. І. Головаха, О. О. Кронік. – К. : Наукова думка, 1984.– 207 с.

Орлова Ю. В. Концепт „вік людини” як предмет наукового міждисциплінарного дослідження

Дана стаття містить результати дослідження концепту „вік людини” як фрагменту наукової картини світу. Постановка питання зумовлена сучасним підходом у лінгвістичній науці, згідно з яким повноцінний аналіз понятійної складової концепту передбачає аналіз елементів наукового знання у його структурі на матеріалі енциклопедичних словників та літератури наукового стилю як авторитетних лінгвокультурологічних джерел.

Основу аналізу у даній роботі складають компоненти вікового символізму: нормативні критерії віку, аскриптивні ознаки віку в теоріях біогенетичної та соціогенетичної спрямованості та вікові стереотипи. Феномен віку досліджений у чотирьох аспектах: філософському, соціологічному, психолого-педагогічному та медичному. У статті досліджені універсальні знання про вік людини, з'ясовано, що вік людини є параметричною величиною, що визначає існування людини у часі у термінах вікових періодів та хронологічних меж; характеристикою психічного, сексуального, фізичного, інтелектуального, душевного та соціального станів людини; стратифікаційною категорією, яка диференціює суспільство на вікові класи та групи; аксіологічною категорією, яка визначає формальні та неформальні норми життя у соціумі залежно від вікового статусу, визначає негативні, позитивні та нейтральні вікові стереотипи; встановлені ядерні значення лексеми *вік* як елемента наукової картини світу, визначені філософська, психологічна, медична та ціннісно-соціальна моделі віку, розроблена типологія віку, що визначає сфери реалізації концепту „вік людини” на сучасному етапі.

Ключові слова: наукова картина світу, категорія, поняття, ознака, вікові стереотипи, вікові норми.

Орлова Ю. В. Концепт „возраст человека” как предмет научного междисциплинарного исследования

Данная статья содержит результаты исследования концепта „возраст человека” как фрагмента научной картины мира. Постановка вопроса обусловлена современным подходом в лингвистической науке, согласно которому анализ понятийной составляющей концепта предполагает анализ элементов научного знания в его структуре на материале энциклопедических словарей и литературы научного стиля как авторитетных лингвокультурологических источников.

Основу анализа в данной работе составляют компоненты возрастного символизма: нормативные критерии возраста, аскриптивные признаки возраста в теориях биогенетической и

социогенетическая направленности и возрастные стереотипы. Феномен возраста проанализирован в четырех аспектах: философском, социологическом, психолого-педагогическом и медицинском. В статье исследованы универсальные знания о возрасте человека, установлено, что возраст человека является параметрической величиной, определяющей существование человека во времени в терминах возрастных периодов и хронологических границ; характеристикой психического, сексуального, физического, интеллектуального, душевного и социального состояний человека; стратификационной категорией, которая дифференцирует общество на возрастные классы и группы; аксиологической категорией, которая определяет формальные и неформальные нормы жизни в социуме в зависимости от возрастного статуса, определяет негативные, позитивные и нейтральные возрастные стереотипы; установлены ядерные значения лексемы *возраст* как элемента научной картины мира, определены философская, психологическая, медицинская и ценностно-социальная модели возраста, разработана типология возраста, которая определяет сферы реализации концепта „возраст человека”.

Ключевые слова: научная картина мира, категория, понятие, признак, возрастные стереотипы, возрастные нормы.

Orlova Y. V. A “human age” concept as the subject of scientific interdisciplinary research

This article contains the results of the research that considers the notional subcomponent of a “human age” concept as a fragment of the scientific mapping of the world. Presentation of the problem is raised due to the modern approach in linguistic science that supposes a comprehensive analysis of the concept and involves the analysis of the scientific knowledge elements in the structure of concept based on the materials of encyclopedias and scientific style literature as authoritative linguocultural sources.

The analysis is based on the age symbolism components: normative criteria of age, ascriptive characteristics of age that are presented in the theories of biogenetic and sociogenetic focus and age stereotypes. The phenomenon of a human age is analysed in terms of four aspects: philosophical, sociological, psychological, educational and medical. This paper presents the universal knowledge of, “a human age” that makes up the structure of this concept in the scientific mapping of the world, defines A “human age” as a parameter value that identifies human existence in terms of chronological age periods and limits; characteristics of mental, sexual, physical, intellectual, emotional and social states; stratification category that differentiates society into classes and age groups; axiological category that defines the formal and informal norms of life in society according to the age status, determines the negative, positive and neutral age stereotypes; there is also established the core meanings of the lexeme *age* as an element of the scientific mapping of the world and defined the

philosophical, psychological, medical, social and value models of “a human age”, developed a typology that defines the scope of implementation of the concept in modern times.

Key words: scientific mapping of the world, category, notion, characteristic, age stereotypes, age norms.

Стаття надійшла до редакції 12.02.2014 р.

Прийнято до друку 28.03.2014р.

Рецензент – канд. філол. н., доц. Крисало О. В.

УДК 811.111-26

Т. В. Петрик

ЧЕННЕЛІНГ У СИСТЕМІ САКРАЛЬНИХ ДИСКУРСІВ: КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ

Суспільству 20 ст., особливо другої його половини, властиве тяжіння до сакрального, до загадкових явищ; відновлення інтересу до таємних древніх знань та пошук джерел таких знань, що, зазвичай, асоціюється із релігією та релігійними інститутами. Однак коли спостерігається послаблення чи криза якогось інституту (криза релігії, культури чи суспільна криза загалом), його функції переходять до інституту суміжного. Саме такий процес протікає у суспільстві кінця 20 – початку 21 століття: сучасній людині із розвинутим інтелектом недостатньо сліпо у щось вірити, вона шукає древнє сокровенне знання, втрачене суспільством. Це спричиняє появу різноманітних суспільних угруповань, у яких учасники вивчають давні духовні практики, методи фізичного та духовного вдосконалення, шляхи спілкування із власним Вищим Я. Наша суспільна свідомість наповнюється різноплановими окультними та езотеричним вченнями та уявленнями про Вищий Розум, Абсолют, Тонкі світи, переселення душ та карму. Ці вчення – складний конгломерат знань, які сягають корінням древнього гностицизму Заходу та релігій Сходу і створюють філософську платформу для нових напрямків. Виникають різноманітні гуртки, які інституціоналізують езотеричні вчення: частина із них продовжують розвивати ідеї, синтезовані О. П. Блаватською, інші пропонують власні вчення та настанови, отримані під час безпосередніх контактів із вищими сутностями. Езотеричним гурткам, як і будь-яким іншим суспільним інститутам, притаманні певні шаблони комунікації (езотеричні дискусії, диспути, настанови, передача знань за принципом *parampara* тощо), а також продукування особливого типу текстів, які можна об'єднати під терміном „езотеричні”. Таким чином, можемо говорити про те, що на сучасному етапі маємо цілком сформований вид дискурсу – езотеричний